

ЛЮБОМИР ВИНАР (США, Кент)

Українське історичне товариство з перспективи 35 років (1965—2000)

*(Доповідь виголошена на Міжнародному конгресі
українських істориків, Чернівецький державний
університет, 16 травня 2000 р.)*

На Першому міжнародному конгресі українських істориків, що відбувся в Чернівецькому державному університеті ім. Ю. Федьковича, відзначаємо 35-ліття постання і розвитку Українського історичного товариства (УІТ), що народилося в березні 1965 р. у містечку Боулдер, у Колорадо (США).

Товариство розгорнуло багатогранну діяльність в Америці, Канаді, Західній Європі, а від 1991 р. — в Україні.

Так сталося, що відзначення УІТ майже збігається з вшануванням проф. Олександра Мезька-Оглоблина, століття якого вшановано різними науковими конференціями в Україні і діаспорі в 1999 і 2000 рр., і, як нам відомо, остання ювілейна конференція, присвячена Олександрові Петровичу, відбудеться після нашого Конгресу в Університеті “Острозька Академія” за ініціативою осередку ім. М. Грушевського в Острозі. Цей збіг двох ювілеїв, мабуть, не випадковий. Останні десятиліття діяльності Олександра Петровича в’яжуться з розвитком Українського історичного товариства подібно, як також з діяльністю Ініціативної групи УІТ, що постала в 1964 р. Сьогодні на нашому Конгресі вшановуємо Олександра Петровича як члена-основника, першого президента, а згодом почесного президента нашого товариства і zarazом провідного українського історика в ХХ ст. Проф. Олександр Оглоблін був найближчим співробітником “Українського історика”.

Гене́за і завдання УІТ

Перед дослідниками української історіографії виринає основне питання — чому в 1964 р. ініційоване УІТ, а раніше ми заснували журнал “Український історик”?¹ Відповідь на це питання в’яжеться з декількома головними причинами, що відносилися до стану української історіографії в Україні і на еміграції, а опісля — діаспори в 1980-х роках, в яких існувала справжня криза нашої історичної науки. Концепція організації незалежного товариства істориків і дослідників допоміжних історичних дисциплін скристалізувалася у нас уже в 1950-х роках і на початку 1960-х років. Вже у 1963 р. я заснував журнал “Український історик”, який відіграв одну із центральних ролей у покликанні до життя Ініціативної групи УІТ 1964 р. і відбутті основуючих зборів Товариства листовним шляхом у лютому 1965 р. В тому часі історична наука в комуністичній Україні була майже тотально фальсифікована і русифікована.

Як писав у своїй праці Михайло Брайчевський, в радянських істориків (“нашій історіографії”) з’явилася тенденція розглядати “поняття російський народ як щось позаісторичне..., у зв’язку з цим виникло прагнення вважати Радянський Союз безпосереднім спадкоємцем “єдиної і неподільної” Росії. Всяка критика імперіалістичної політики російського царизму розглядалася як щось небезпечне, як таке, що може завдати шкоди дружбі радянських народів... У зв’язку з цим історія України дістала своєрідну інтерпретацію. Виходило, що протягом багатьох століть український народ боровся головним чином... проти власної національної незалежності”². Ці концепції офіційної історіографії знайшли своє оформлен-

ня у вигляді “тез”, одобрених ЦК КПРС про “300-річчя возз’єднання України з Росією (1654—1954)”, проти яких одверто виступив М. Брайтчевський. На превеликий жаль, майже ніхто не пішов його шляхом і не бажав ризикувати своїм життям і життям своєї родини в “імперії зла”. До того чимало партійних українських істориків “перевиконували свою норму” і нагально фальсифікували усі періоди української історії, яка стала малою дочіпкою до історії “старшого брата” — Росії. Ця офіційна партійна советська схема мала негативний вплив на багатьох європейських і американських професорів, які також нехтували існування середньовічної української держави, не визнавали існування Козацько-Гетьманської держави в XVII—XVIII ст. і часто вважали, що українська історія — це “інтрига” або “вігадка” українських буржуазних націоналістів, які в основу своїх досліджень взяли схему “націоналістичного фальсифікатора” Михайла Грушевського, про якого в советській історіографії появлялися різні історіографічні пасквілі. Така була більш-менш ситуація партійної історіографії в Україні і часто на Заході, де історики писали свої дослідження на основі дореволюційної російської історичної схеми або модифікованої советської. І тут, і там історія України вважалася “дочіпкою” до історії російської, що виявлялося в тенденційній історичній термінології і на освітленню східноєвропейського історичного процесу.

Така була “історіографічна ситуація”, коли народились “Український історик” і Українське історичне товариство. Ще треба згадати, що у 1960-х роках існував кризовий стан української історіографії на еміграції без огляду на діяльність НТШ і УВАН та інших наукових установ. Часто напружені відносини між науковими установами не сприяли розвитку історичної науки. Отже, треба було знайти вихід з цієї кризової ситуації. І, на нашу думку, оснування окремого історичного товариства, яке мало б свій власний історичний журнал, було найкращою розв’язкою цього питання. Крім того, там ішлося про те, щоб об’єднати в майбутньому Українському історичному товаристві дослідників, які не входили в структури НТШ і УВАН, але бажали належати до історичного товариства. В тому часі вже існував “Український історик” і це сприяло організації УІТ в 1965 р.

Можна об’єктивно твердити, що журнал “Український історик” народив УІТ: від кінця 1964 р. журнал вже виходив з рамена Ініціативної групи УІТ. Сьогодні з великою подякою згадаю тих членів ІГ УІТ і першої управи Товариства, з якими я обговорював потребу і перші організаційні плани товариства, і нашого історичного журналу “Український історик”. Це в першу чергу професор Олександр Оглоблин — перший президент УІТ, проф. Наталія Полонська-Василенко, перший заступник голови УІТ і голова Європейського відділу товариства з 1965 р., проф. Ілля Витанович, історик-економіст, проф. Михайло Джан, спеціаліст досліджень Золотої Орди і середньовічної Української держави, д-р Роман Климкевич, геральдист і дослідник допоміжних історичних дисциплін, видатні археологи Петро Курінний і Михайло Міллер, визначний археолог Ярослав Пастернак, історик церкви, проф. Микола Чубатий, історик, проф. Василь Дубровський, історик-етнограф Євген Онацький, дослідник України в XX ст. проф. Ігор Каменецький, який даліше співпрацює в УІ, історик церкви Іреней Назарко, найстарший член-основник УІТ д-р Олександр Домбровський, економіст Богдан Винар, літературознавець і історик Марко Антонович і автор цих рядків. Як бачимо, члени-основники походили з різних генерацій дослідників, різних українських земель і різних наукових установ (НТШ, ВУАН, УАН, УВУ, НТШ в Європі, Канаді й Америці). Отже, ми мали широку базу для організування УІТ, що офіційно постало в березні 1965 року внаслідок референдуму 45 членів-основників товариства.

ва. Перед новопосталим УІТ стояли великі завдання, якщо ідеться про розбудову української історичної науки на Заході і її фактичну репрезентацію на міжнародному науковому форумі.

Які ж були основні завдання УІТ в 1965 р. і пізніших роках? Це ясно з'ясовано в Комунікаті про “Вибір Управи” УІТ з 1-го березня 1965 р., в якому читаємо:

“Українське історичне товариство ставить перед собою такі завдання:

1. Об'єднувати істориків, дослідників історичних наук, а також активних прихильників української історичної науки.

2. Пильнувати і боронити інтереси вільної української науки та її найкращі традиції.

3. Нотувати і виправляти фальшиві і тенденційні інтерпретації історії України в історичних працях СРСР і у вільному світі.

4. Видавати історичний журнал “Український історик” і допомагати у виданні історичних праць з історії України і Східної Європи.

5. Сприяти виявленню, реєструванню й визначенню джерельних матеріалів до історії України в закордонних архівах і бібліотеках.

6. Співпрацювати з українськими науковими установами у вільному світі й налагоджувати зв'язки з чужинецькими науковими установами”³.

Одним з головних завдань новоствореного товариства була розбудова “Українського історика” й об'єднання біля журналу різних поколінь українських істориків і дослідників допоміжних історичних наук.

Для внутрішнього зв'язку започатковано видання “Бюлетеня УІТ” за редакцією д-ра Романа Климкевича, в якому містився інформативний матеріал про діяльність УІТ і його членів, офіційні документи й інші матеріали.

У тому часі і пізніших роках праця УІТ провадилася в двох площинах: науково-видавничій і науково-організаційній. Вже приблизно в 1970-х роках “Український історик” став загальноновизнаним журналом української наукової історіографії, а в УІТ об'єднано дослідників різних генерацій українських істориків, в тому часі і тих, які спершу стояли в опозиції до УІТ і УІ, мовляв, товариство повинно діяти як автономна частина при УВАН або НТШ (хоч би згадати І. Лисяка-Рудницького, О. Пріцака, В. Міяковського та ін.). В тому часі УІТ набуло статусу філії з Американської історичної асоціації (American Historical Association) — престижною і найбільшою організацією американських істориків — це дало нам прямий доступ до міжнародних історичних конгресів, конференцій і з'їздів, а також допомогло стати в обороні переслідуваних українських істориків і діячів в поневоленій комуністичній Україні. Наголос ми ставили на виправлення тенденційних і фальшивих інтерпретацій української історії в працях советських і західних дослідників, а рівночасно вважали потрібним творити нові історіографічні вартості. В тому часі ми працювали подвійно: за наших колег-істориків в Україні, які не мали змоги об'єктивно висвітлювати й аналізувати різні періоди історії України через партійну комуністичну владу і за себе самих — себто істориків-емігрантів і діаспорників. До 1991 р. прийшлося нам репрезентувати українську історичну думку на міжнародному форумі. Треба згадати, що ніхто з Президії УІТ, ані редактор УІ не брав жодних гонорарів-винагород за працю, а, навпаки, дуже часто ми докладали свої гроші, щоб вдержати УІ, хоча часи були важкі. Така була настанова Олександра Петровича Оглоблина, Наталії Полонської-Василенко — ми працювали з почуття обов'язку до української і світової історіографії і до української нації, яка боролася за своє існування в “імперії зла...”

Діяльність УІТ можна поділити на два головні періоди з відповідними хронологічними субперіодами, що охоплюють цілість діяльності УІТ і роз-

виток “Українського історика”. Перший охоплює роки з 1963 р. до 1990 р., в якому УІТ стало головним українським історичним товариством на Заході і репрезентувало українську історіографію на науковому українському і неукраїнському форумах. У тому часі “Український історик” став центральним органом української історіографії⁴.

Другий період УІТ—УІ започаткувався в 1990—1991 рр. у зв’язку з відновленням Української незалежної держави. Цей період триває до сьогодні, до 2000 р. Наша концепція діяльності є зовсім ясна. УІТ і УІ включилися в процес відродження української наукової національної історіографії в Україні. Ми запросили наших колег з України до співпраці в УІТ і УІ, одночасно включено в редакційну колегію “Українського історика” істориків і дослідників допоміжних історичних наук. Це період близької співпраці українських істориків на Заході з істориками з України, співпраці з УІТ з науковими установами і університетами в Україні. Як наслідок сьогодні діє 11 осередків УІТ ім. Михайла Грушевського в різних наукових осередках України, переважно при університетах або інших наукових установах. На ділі УІТ стало міжнародним українським історичним товариством, а “Український історик” — міжнародним українським історичним журналом. Ми завжди вважали, що українська наукова історіографія неподільна без огляду на перебування українських істориків (дослідників) в Україні чи поза її межами в різних країнах Європи, Америки, Канади, Австралії та в інших країнах.

Тепер бажаємо зупинитися на двох головних аспектах діяльності УІТ: науково-організаційній і науково-видавничій діяльності протягом 35-літнього існування товариства. Самозрозуміло, що обмежуємося, з огляду на час до найголовніших подій і аспектів.

Науково-організаційна діяльність

На самому початку УІТ складалося з двох категорій членства: 1) дійсні члени-дослідники і 2) члени-прихильники (любители історії). В короткому часі постали відділи або осередки УІТ у різних країнах. Це був період нагальної розбудови УІТ в Європі, Америці, Канаді та інших країнах.

У Німеччині осередок УІТ постав у 1965 р. (голова — Наталія Полонська-Василенко), Нью-Йорку (О. Домбровський), в Денвері (Б. Винар), Торонто (В. Верига), Клівленді (Л. Винар), Вінніпегу (О. Герус), Чикаго (М. Біда), Парижі (А. Жуковський) та в інших містах.

В Австралії основане представництво УІТ—УІ (П. Грін, перший голова), а також представництва УІ постали в різних містах Америки, Європи, Канади. Слід підкреслити, що УІТ завжди змагало і далі змагає до співпраці з іншими науковими установами, а деяким допомогло у їхній діяльності. Ми брали участь в організації Наукової ради, а тепер Світової наукової ради при Світовому конгресі українців, що сьогодні є одним з організаторів нашого конгресу. УІТ спричинилося до постановня Українського соціологічного інституту, що спершу діяв як автономна установа в УІТ (1969—1970). Товариство тісно співпрацювало з УВАН у США і Канаді та з їхніми історичними секціями, з НТШ в Америці, Європі, Канаді й Австралії, з Українським вільним університетом в Мюнхені та іншими науковими установами, зокрема з українськими Генеалогічним і Геральдичним товариствами. З неукраїнських установ і університетів слід згадати Американську історичну асоціацію, Американську асоціацію славістів (AAASS), Гарвардський університет, Едмонтонський, Оттавський, Колумбійський, Кентський, Іллінойський, Манітобський, Колорадський та інші університети. З неукраїнськими й українськими установами часто УІТ відбувало спільні конференції, і це значно скріпило значення і вагу УІТ в міжнарод-

ному науковому житті. Тут не маємо змоги вичислити усі головніші конференції, організовані за ініціативою УІТ або у співпраці з іншими установами. Треба лише згадати, що, починаючи з 1966 р., ми дали ініціативу до періодичних наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському — патрону УІТ. Це мало безпосередній вплив на народження нової дисципліни “грушевськознавства”, що сьогодні розбудовується спільними силами дослідників з України і діаспори. Також у 1976 р. УІТ дало ініціативу до відбуття першого з’їзду істориків України, до якої прилучився Гарвардський Інститут українських студій і Канадський Інститут українських студій при Альбертському університеті. Спільно ми відбули цей з’їзд в університеті Західного Онтаріо в Лондоні (штат Онтаріо). Нашим головним завданням було включити українську історіографію у світову історичну науку, і це у значній мірі досягнуто.

Як уже згадано, у зв’язку з відродженням Української незалежної держави в 1991 р. перед УІТ і УІ постали нові завдання — включитись у відродження і розбудову наукової історіографії в Україні, брати участь і спільно улаштовувати наукові конференції й конгреси, допомагати в розбудові академічних і публічних бібліотек, музеїв М. Грушевського у Києві та Львові, допомагати науковим установам і університетам у їхній праці. В процесі цієї співпраці в Україні постали численні осередки УІТ ім. М. Грушевського, які здебільшого існують при українських університетах. Ми побачили, що ідеї і концепції УІТ як незалежного товариства істориків прийнялися в Україні, подібно як перед тим в Америці, Канаді й інших країнах.

Сьогодні маємо два осередки УІТ в Києві — один незалежний за головуванням проф. Михайла Брайчевського, другий постав минулого року при Києво-Могилянській Академії (голова — о. проф. Юрій Мицик). У Львові спершу було створено галицький осередок: УІТ ім. М. Грушевського (ініціатор — доцент Є. Пшеничний), що згодом дав почин до створення осередку УІТ при Львівському університеті (проф. О. Зашкільняк, голова) і при Дрогобицькому університеті ім. І. Франка (співголови — доценти Є. Пшеничний і В. Тимошенко), осередок УІТ ім. М. Грушевського в Острозі (проф. М. Ковальський, голова), осередок УІТ ім. М. Грушевського при Чернівецькому університеті (проф. Ю. Макар, голова), осередок УІТ при Ужгородському університеті (проф. О. Мазурок, голова), осередок при Харківському університеті (проф. В. Кравченко, голова), осередок УІТ при Дніпропетровському університеті (проф. Г. Швидько, голова), осередок при Одеському університеті (доцент В. Хмарський, голова), осередок при Волинському університеті ім. Лесі Українки (голова-доцент Світлана Гаврилюк), осередок УІТ в Черкасах (доцент Валерій Ластовський, голова). В процесі оформлення є осередки в Івано-Франківському, Рівному та інших містах. Отже, говоримо приблизно про 15 осередків УІТ ім. М. Грушевського. Це дуже поважний ріст Товариства в Україні, який вимагає координації, співпраці між осередками. Отже, йдеться про Координаційну раду УІТ ім. М. Грушевського в Україні. Ці питання, напевно, обговоримо і на нашому Конгресі. Відрадним явищем є те, що членами осередків є також молоді історики, члени різних наукових установ, викладачі, доценти і професори університетів. Треба ствердити, що дехто із старших науковців в Україні має зауваги до такого нагального росту Історичного товариства. Але, на мою думку, це, безперечно, вказує на діяльність УІТ в Україні і на відродження української національної історіографії. Треба пригадати, що ми створили Світову дорадчу раду УІТ, до якої входять голови осередків і представники з різних країн, де діє наше Товариство. Осередки УІТ ім. М. Грушевського, які діють при університетах, мають свої статuti, узгоджені з Центральною управою УІТ і з їх університетами. Ми вважаємо осередки УІТ ім. М. Грушевського в Україні за братні організації

УІТ, які тісно співпрацюють з Президією і Світовою Радою УІТ. З перспективи 35 років вважаю, що наша концепція створення незалежного Історичного товариства була правильна — ідеться про інтеграцію української історіографії у світову, а УІТ де-факто стало міжнародним Історичним товариством. Отже, Олександр Мезько-Оглоблин і Любомир Винар, голови УІТ, не помилялися в 1965 р., коли заснували із своїми співробітниками в “далекій Америці” УІТ і “Українського історика”. Ці концепції прийнялися в Україні, що довгими роками була під комуністичною диктатурою.

Треба ствердити, що УІТ співпрацює з різними науковими установами і університетами в Україні. Для прикладу згадаймо першу Міжнародну конференцію, присвячену М. Грушевському, що відбулась у Львові в 1991 р. за співпрацею НТШ у Львові і УІТ, міжнародні наукові конференції в Київському, Львівському, Ужгородському і Острозькому, Чернівецькому університетах. Найкращий доказ співпраці — це наш Конгрес, який організувало УІТ у співпраці з науковими установами в Україні і на Заході. Минулого року УІТ було співорганізатором Міжнародного конгресу українців в Одесі. Окрему увагу звернено на співпрацю з Міжнародною асоціацією українців (МАУ) і Світовою науковою радою при СКУ, які також є співорганізаторами нашого Конгресу. Мусимо згадати, що УІТ одночасно допомагає розбудовувати “бібліотеки УІТ” при університетах і наукових установах. Згадаємо бібліотеки УІТ, які існують при Університеті “Острозька Академія”, Чернівецькому університеті, семінарійні колекції при Львівському, Київському та інших університетах.

На окреме відзначення заслуговує заснування бібліотеки й архіву УІТ при Музеї М. Грушевського у Києві, а тепер організовується бібліотека УІТ при Музеї М. Грушевського у Львові. УІТ окрему увагу зосереджує на розбудову книжкових фондів і колекцій грушевськіани в університетах, наукових установах і в бібліотеках. З приємністю інформую учасників нашого Конгресу, що протягом останніх 9-ох років УІТ в Америці і Канаді вислало понад вісім тисяч томів “Українського історика” та інших видань. Вислали ми правдоподібно більше, як українознавчі центри при Гарвардському і Альбертському університетах, які мають набагато кращу матеріальну базу в порівнянні з незадовільною фінансовою основою УІТ. Постання бібліотек, спеціальних колекцій і архівних фондів в Україні — винятково важливе. З колекцій, подарованих УІТ в Америці, користуються дослідники, студенти, викладачі і любителі історії в Україні.

З перспективи організаційно-наукової діяльності УІТ можна об’єктивно ствердити, що за відносно короткий час досягнуто і зроблено конкретну працю в розбудові української історіографії та в поширенні ідей і концепцій УІТ, які пов’язані з найкращими традиціями української історіографії в 20-му столітті. Одночасно закладено тривалі основи під дальший розвиток УІТ в Україні і на Заході. За це належить наша щира подяка усім будівничим УІТ в Україні і на Заході. Спільною співпрацею і солідним накресленим планом дії УІТ, напевно, сповнить свої завдання в глобальному вимірі.

Треба згадати, що від самого початку і до сьогодні Українське історичне товариство не бере і не буде брати участі в двох секторах — релігійних спорах і політичних непорозуміннях. Ці дві суспільні ділянки не входять в засяг діяльності УІТ.

Видання УІТ

Одним з найважливіших показників діяльності УІТ є наукові видання, зокрема видання журналу “Український історик”, біля якого згуртувалися дослідники історії України в контексті студій багатовимірного історично-

го процесу, що охоплює державні і бездержавні періоди життя українського народу. *Нашим найважливішим завданням було і є розбудова “Українського історика” — офіціозу УІТ і міжнародного журналу української історіографії.* Сьогодні з перспективи 35-ох років, як основник і головний редактор “Українського історика” можу заявити, що ми своє завдання виконали: УІ не лише вдержався, але сьогодні є одним з головних журналів української історіографії, що видається спільними силами істориків в глобальному вимірі. Народився УІ в скрайньо несприятливих матеріальних обставинах і вдержався завдяки повній посвяті редактора, членів РК, співробітників і меценатів та передплатників журналу. Колись радянські історики писали, що ми “намагаємося прикрити науковоподібною фразеологією і формою викладу свої фальсифікації минулого і сучасного українського народу”⁵, а інші закидали, що УІ появляється за гроші “американської розвідки” і автори УІ “нападають на вікову дружбу російського і українського народів, що, мов колька в боці, не дає їм дихати”⁶.

Також їм дуже боліло, що ми прийняли з доповненнями історичну схему М. Грушевського, який в очах партійних борзописців був найбільшим “фальсифікатором української історії”. Ми розуміли тоді правдивих українських істориків, а не партійних апаратчиків, які писали на замовлення партії і були невідьниками советської системи. Проте тяжко зрозуміти їхню невідьничу настанову й активну участь у нищенні української історичної науки. Багато з них “перевиконали норму” і спричинилися до повної фальсифікації і русифікації історії. І саме “Український історик” та історики на еміграції без жодних державних субсидій та стипендій довгі роки висвітлювали різні фальшиві концепції істориків у Советському Союзі і на Заході, в яких в кривому дзеркалі висвітлювано історичні явища та український історичний процес. Сьогодні, коли відзначаємо 100-ліття народження проф. Олександра Мезька-Оглоблина, найближчого співробітника УІ, бажаю відзначити вклад членів першої редакційної колегії “Українського історика” О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко, Ярослава Пастернака, В. Дубровського, Михайла Ждана, І. Каменецького, Б. Винара, О. Домбровського та інших⁷. Завдяки їхній праці й ідеалізові “Український історик” є одним з головних історичних українських журналів. Також ми зуміли об’єднати біля УІ істориків, археологів та інших дослідників — представників різних генерацій українських науковців. Тематично УІ охоплює усі періоди історії України і допоміжні історичні дисципліни⁸. Часом друкують в журналі свої праці неукраїнські дослідники (німецькі, американські історики та ін.). Матеріали, друковані в УІ, індексуються в міжнародних бібліографічних довідниках (наприклад, “Гісторікал Абстракте” (“Historical Abstracts”), і тим самим вони включені в історіографічно-бібліографічну міжнародну мережу, є доступні усім дослідникам історії України і Східної Європи. Співредакторами УІ сьогодні є професори Михайло Брайчевський з Києва і Микола Ковальський з Університету “Острозька Академія”, заступниками редакторів є проф. Олександр Сидоренко з Америки і кандидат історичних наук Ігор Гирич з Києва. Усі вони намагаються допомогти в тематичній розбудові УІ, а починаючи з 2000 р., буде виходити “українське” видання УІ й “американське”, себто рівночасно будуть появлятися дві серії УІ з тим самим змістом в Америці й Україні. Це наразі спроба прискорити появу і розповсюдження УІ в Україні, Америці й інших країнах. Головна фінансова база УІ є в Америці, в Україні журнал дарується бібліотекам і науковим установам. До 2000 року УІ одержували члени УІТ в Україні безкоштовно — сьогодні їхня мінімальна членська вкладка в осередках УІТ ім. М. Грушевського включає передплату журналу. Незважаючи на довголітнє висилання сотень примірників (безплатних) в Україну, до сьогодні не можна збудувати навіть мінімаль-

ної матеріальної бази. Віримо, що започаткуванням “острозької серії” УІ може частинно розв’язати цю проблему. Знаємо, що появляється в Києві “УІЖ” і інші видання, але ніхто їх даром не роздає, так, як це робить УІТ. Проте це вже інша проблематика, яку, вірю, розв’яжемо в майбутньому. В 1998 р. я писав, що “Український історик” і УІТ перейшли “історіографічний Рубікон” — себто в тому році журнал досягнув понад 10 500 сторінок друку, включаючи дослідження, джерельні архівні матеріали і рецензії. Це, на нашу думку, правдиве історіографічне свідчення зрілості УІТ і розвитку української наукової історіографії. Важливо підкреслити, що на сторінках “Українського історика”, починаючи з 1966 р., ми започаткували нову історичну дисципліну “Грушевськознавство”, а починаючи від 1992 року, внесено у зміст УІ окремих розділ “Оглобліана”, присвячений вивченню життя, творчості і діяльності першого президента УІТ — професора Олександра Мезька-Оглоблина, одного з головних будівничих УІТ. Думаю, що Олександр Петрович не помилявся, коли незадовго до смерті стверджував, що “Український історик” і Українське історичне товариство врятували “честь української історіографії” під час комуністичної влади в Україні. Я вірю, що при співпраці молодшого покоління істориків наш журнал має впевнене майбутнє. Це дає мені велику сатисфакцію: наша праця не пропала, вона буде продовжуватися новою генерацією дослідників, які будуть добре озброєні методологією історичного досвіду, знанням історичних джерел і здібністю аналізувати і синтезувати історичні явища та багатовимірний історичний процес українського народу від ранньої історії до ХХІ ст. Незважаючи на вагу УІТ, ми не занедбували інших серійних публікацій, а також довідкових та монографічних видань з різних ділянок історії України в українській і англійській мовах. Назвемо окремі серії УІТ, що з’являються до сьогоднішнього дня.

За нашою ініціативою з’являються такі серійні видання:

Серія УІТ: “Історичні монографії” від 1965 р. — до сьогодні;

Серія: “Історичні студії” від 1968 р. — до сьогодні;

Серія: “Українські вчені” — від 1968 р.;

Серія: “Грушевськіана” — від 1968 р.;

Серія: “Мемуаристика” — від 1970 р.;

Серія: “Українсько-єврейські студії” (англ. мова) — від 1997 р.;

Серія: “Епістолярні джерела грушевськознавства” — від 1997 р.;

Серія: “Оглобліана” — найновіше серійне видання, започатковане у 2000 р. Деякі серії видаємо у співпраці з науковими й академічними установами в Україні.

Тепер обговоримо нові серійні видання: “Михайло Грушевський: статті і матеріали”, видання друкованої і недрукованої спадщини Олександра Петровича Оглоблина. У короткому часі з’явився доповнений том “Люди старої України” у співпраці з Університетом “Острозька Академія”, а тепер набирається і редагується доповнене видання монографії “Гетьман Іван Мазепа і його доба” (Київ). Також плануємо видати один том праць О. Оглоблина, присвячений Богданові Хмельницькому і його добі. Якщо б ми видали лише архівні матеріали Олександра Петровича в “Українському історичному”, як дехто пропонував, то наступних п’ять років ним можна виповнити зміст журналу. Також УІТ у співпраці з Музеєм Михайла Грушевського у Києві планує видати “Енциклопедію грушевськознавства”. Це, однак, видавничі плани на майбутнє. Також треба згадати заплановану збірну працю “Українська історіографія в ХХ столітті” і “Історичний словник історії України”. Отже, науково-видавнича програма УІТ вийнятово активна. Не можна забути, що УІТ видало в 1980 р. перший Атлас історії України, англійською мовою “Зв’язки Габсбургів з козаками. Щоденник Еріха Лясоти” (ред. Л. Винар), англійське видання

“Трагедія Винниці” (ред. І. Каменецький), “Студії з історії України” О. Оглоблина (1995), “Михайло Грушевський: історик і будівничий нації” (Л. Винар, 1995), “Англійські звідомлення про І. Мазепу” Т. Мацькова англ. мовою і цілий ряд інших публікацій, “Студії з ранньої історії України” О. Домбровського (1998) та інші праці. Найновіше і важливе наше видання — це “Вибрані твори Михайла Брайчевського з 1999 р., в якому перевидано й осучаснено деякі головні монографії та інші матеріали історика й археолога, голови осередку УІТ у Києві (видання УІТ і УВАН), і ювілейний збірник “Осягнення історії” на пошану професора Миколи Павловича Ковальського в 1999 р. (спільно з Острозькою Академією). Вже в 2000 р. ми видали спільно з Інститутом літератури НАНУ і УВАН у США “Художні твори Михайла Грушевського”. За нашими обчисленнями, УІТ видало приблизно 150 окремих публікацій. Тепер обговорюємо плани подальших монографічних видань і джерельних та довідкових публікацій з нашими університетами й науковими установами в Україні і в діаспорі. Зроблено в науково-видавничій ділянці чимало, навіть більше, як ми сподівалися. Це ще один головний показник важливої діяльності УІТ. Треба згадати, що УІТ покриває в Україні кошти, пов’язані з виданням, зокрема за папір, друк, обкладинки й інші поліграфічні “додатки”. Завдяки порозумінню ректора Острозької Академії професора Ігоря Пасічника і проректора, професора Миколи Ковальського перший раз в історії УІТ український університет взяв на себе кошти виготовлення макету наших спільних видань. Віримо, що інші наукові установи й університети підуть шляхом Острозької Академії. Ми є в процесі обговорення видавничої співпраці з Чернівецьким державним університетом (декан Юрій Макар), Українознавчим інститутом ім. І. Крип’якевича НАНУ у Львові (директор — проф. Я. Ісаєвич) та іншими університетами й установами. Цікаво згадати, що Дрогобицький та Ужгородський університети не чекали на нашу допомогу, взяли ініціативу у свої руки і видали збірники наукових праць у співпраці з їхніми осередками УІТ ім. М. Грушевського.

Ініціатива, ідеалізм і віра у конкретну розбудову української історіографії безпосередньо впливає на науково-видавничу працю УІТ. Це наш “неписаний закон”.

Наші завдання. (Заключення)

У 2000 р. вступаємо у нове століття на порозі третього тисячоліття багатомірного історичного розвитку людства і його культурних надбань. Перед Українським історичним товариством і “Українським істориком” стоїть основне питання про дальший розвиток діяльності УІТ і про визначення пріоритетів нашої науково-дослідницької й організаційної праці у ХХІ ст.

Найважливіше досягнення УІТ і “Українського історика” в ХХ ст. — це розбудова української наукової історіографії в Україні і на Заході спільними силами українських істориків, археологів і дослідників допоміжних історичних наук з “української діаспори” і нашої батьківщини (від 1990 р.), які репрезентують різні генерації дослідників, що протягом 35 років існування УІТ стояли на сторожі історичної правди України. Одноразово ми включили (в міру спроможностей) українську історичну науку у світову історіографію.

Бажаю тепер поділитися з учасниками нашого конгресу істориків думками про теперішні і майбутні завдання УІТ в контексті розвитку української історіографії.

Звичайно, це лише наші побажання, основані на нашій багаторічній службі українській історіографії і українській нації, які відносяться до нашого Товариства та “Українського історика” і їх розвитку в наступних роках, а саме:

1. Впровадити в українську і світову історіографію нову схему-модель історії України в контексті світового історичного процесу, базовану на осучасненій і доповненій схемі Михайла Грушевського з відповідною історичною періодизацією й термінологією.

2. Об'єднати в Українському історичному товаристві істориків, археологів, дослідників допоміжних історичних наук, які продовжують традиції української наукової історіографії. Сприяти створенню нових осередків УІТ ім. М. Грушевського в Україні й інших державах.

3. Причинитися до дальшої розбудови "Українського історика" як міжнародного українського історичного журналу.

4. Далі розбудовувати дисципліну грушевськознавства і продовжувати видання серії "Епістолярні джерела грушевськознавства", "Грушевськіану" і монографічні дослідження, присвячені М. Грушевському і його добі.

5. Причинитися до видання історичних творів Олександра Мезька-Оглоблина — першого президента УІТ. Започаткувати видання джерельних матеріалів і його епістолярної спадщини і систематичне дослідження його життя, діяльності і наукової творчості, в тому числі і в продовжуваному виданні "Оглоблініана".

6. Причинитися до опрацювання і видання монографічних досліджень усіх періодів історії України, починаючи від ранньої історії до 20 століття включно.

7. Причинитися до видання наукового нарису української історіографії, що охоплював би усі періоди розвитку української історичної науки.

8. Сприяти виданню джерел до історії України, зокрема джерел, в яких документується мартирологія українського народу й етноцид української нації.

9. Сприяти виданню довідкових історичних публікацій, зокрема біжучої і ретроспективної історичної української бібліографії, бібліографій поодиноких істориків, історичних біографічних словників, довідників та історичних енциклопедій.

10. Причинитися до видання наукових досліджень і довідкових видань, присвячених українській діаспорі (Європа, Америка, Азія, Австралія, Канада, колишні країни СРСР). Історія української діаспори є інтегральною частиною загальної історії українського народу.

11. Сприяти конструктивній співпраці між науковими установами, які займаються дослідженням історії України. Зокрема, допомогти українським університетам в розбудові програми навчання історії і тісно співпрацювати з високошкільними установами в Україні і на Заході⁹.

12. Видавати епістолярну спадщину українських істориків.

13. Продовжувати проведення періодичних конгресів УІТ і українських істориків, започаткованих за нашою ініціативою нашим Першим міжнародним конгресом, що відбувається в Чернівецькому державному університеті.

14. Започаткувати видання "Історичного бюлетеня УІТ" для вдержання зв'язку та подання інформації про організаційну, наукову і видавничу діяльність окремих осередків УІТ в Україні.

Вищенаведений план діяльності реалістичний і при активній співпраці Управи, Світової дорадчої ради УІТ та редакційної колегії "Українського історика" можливий до здійснення у співпраці з іншими науковими установами в Україні і діаспорі. Зокрема, важлива роль осередків УІТ ім. М. Грушевського, що тепер діють в Україні.

Українське історичне товариство в ХХІ ст. буде продовжувати розбудовувати українську історичну науку й українську національну культуру в

Україні, яка в період т. зв. “застою” і комуністичної диктатури в Україні була знищена, зросійщена і спотворена.

В листі від Президії Міжнародної асоціації українців (МАУ) і Відділення історії та права НАН України з нагоди відзначення 35-ліття УІ і УІТ читаємо:

“Понад третину століття УІТ служить українській історичній науці, а тим самим і українській національній справі. Адже знання минулини, яке може ґрунтуватися тільки на глибоких історичних дослідженнях, є однією з найважливіших передумов самоусвідомлення кожної нації. У той важкий час, коли в Україні офіційна наука була наставлена на фальсифікацію минулого і на поширення версій історії, ворожих інтересам нашого народу, і коли ті історики, які хотіли чесно працювати для науки, були обмежені певним колом питань, щодо яких існувала можливість публікації, тоді саме Українське Історичне Товариство забезпечувало тяглість у вивченні української історії, у збереженні кращих традицій української науки. Воно зуміло об’єднати зусилля вчених старшого покоління, сприяло вихованню нового покоління дослідників у діаспорі, забезпечило опрацювання найактуальніших тем — таких, як вивчення визвольних змагань і найважливіших етапів українського державотворення, історії політичної думки та культури, збирання і оцінка історіографічної спадщини, насамперед спадщини Михайла Грушевського та його школи. В Україні ми довідувалися про працю УІТ з радіопересилань і на їх підставі повідомляли про появу “Українського історика” та інших видань УІТ, підпільний часопис “Воля і батьківщина”, який друкувався в криївці у Карпатах.

*У наші дні в незалежній Україні діяльність УІТ і його видання відіграють винятково важливу роль у поширенні на Україні здобутків попереднього покоління науковців і в інтеграції зусиль сучасних істориків в Україні і не в Україні суціль. Вважаємо дуже корисною і важливою співпрацю УІТ з Відділенням історії філософії та права НАН України, Інститутом українознавства ім. І. Крип’якевича, НАН України і з Міжнародною Асоціацією Українців. З вдячністю відзначаємо Ваш великий вклад в здійснення наших спільних наукових та видавничих проектів, дуже позитивно оцінених в Україні та за її межами”*¹⁰.

Вищенаведені думки віддзеркалюють погляди багатьох українських істориків, наукових установ та університетів, які в посткомуністичній Україні спільно з УІТ розбудовують українську історичну науку і поділяють наші думки й концепції відносно відродження української національної історіографії в Україні і поза її межами. Немає сумніву, що шляхом ділової співпраці і відповідної координації діяльності дослідників історичного розвитку української нації в контексті світової історії зможемо причинитися до повного відродження української національної культури, як інтегральної частини світової культури. Спільними силами і співпрацею поставимо українську історичну науку на відповідний рівень як складову частину світової історіографії.

У третьому тисячолітті Українське історичне товариство й “Український історик” виконають своє завдання перед українською та світовою історіографією і перед українською нацією.

Це наш науковий і національний обов’язок.

¹ Про початки і діяльність УІТ див.: Л ю б о м и р В и н а р. Українське Історичне Товариство: генеза і рання діяльність // Український Історик. — 1995. — Ч. 124—127. — С. 11—52. Див. також В и н а р Л. “Український Історик” і сучасний стан української історичної науки. — Нью-Йорк-Мюнхен, 1980. — С. 1—27; В и н а р Л ю б о м и р. Українське Історичне Товариство. — Чернівці, 2000. — С. 16—52.

² Б р а й ч е в с ь к и й М и х а й л о. Вибрані твори. — Нью-Йорк — К., 1999. — 494 с.

³ Українське Історичне Товариство. Вибір Управи (Комунікат, 1 березня 1965). Архів УІТ.

⁴ Винар Л. Десятиліття “Українського Історика”. — Мюнхен, 1974. — С. 3—26; Винар Л. “Український Історик” з перспективи 35 років, 1963—1998” // Український Історик. — 1998. — Т. 35. — Ч. 136—139. — С. 7—25.

⁵ Котляр М. Історичне минуле українського народу і зарубіжні фальсифікатори. — К., 1974. — С. 5. Советські історики в Україні активно поборювали історичну схему М. Грушевського, яку з відповідним поповненням прийняли історики, згуртовані в УІТ—УІ. Навіть у 1989 р. партійні історики вважали М. Грушевського головним “фальсифікатором” історії України. Наприклад, історик В. Г. Сарбей писав: “Схема истории Украины, разработанная Грушевским, была самым концентрированным выражением основных фальсификаторских концепций украинской буржуазно-националистической историографии”. (В. Г. Сарбей. Очерки по методологии и историографии Украины. — К., 1989. — С. 60).

⁶ Маланчук Ф. “Гниле коріння” // Жовтень. — 1978. — Ч. 4. — С. 92—98. Аналіз партійних критиків “Українського Історика” поданий в моїй праці “Український історик” і сучасний стан української історичної науки”, с. 20—21.

⁷ Див.: Винар Л. Десятиліття “Українського Історика”, 1963—1974. — Мюнхен, 1974. Історик Людмила Сакада опрацювала кандидатську дисертацію про “Українського Історика”, яку має захистити у Києві у 2000 р. Важливо, щоб історики з України докладніше проаналізували діяльність УІТ й інші теми, пов’язані з УІТ—УІ, зокрема діяльність УІТ в Україні.

⁸ В 1993 р. з’явився покажчик змісту і короткий історичний нарис про УІТ—УІ // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Покажчик змісту 1963—1993. За редакцією Любомира Винара. — К., 1993. — 114 с.

У 1999 р. видано “Покажчик змісту” за роки 1963—1997, ч. 1 // Український Історик. — 1999. — Ч. 140. — С. 23—166. Упорядник Людмила Сакада.

⁹ Ці postulata і desiderata УІТ я подав в “Українському Історику”. — 1999. — Т. 36. — Ч. 2—4.

¹⁰ Ісаєвич Ярослав. “Лист-привіт” від 5.04.1998 // Український Історик. — 1998. — Ч. 136—139. — С. 329—330.

